„Mrtav rukacac rijeke Save“ – sjećanja i stvarnost isprepleteni s imaginacijom

• Povodom izlaska najnovije knjige proznih zapisa „Mrtav rukavac rijeke Save“ u izdanju zagrebačkog Sandorfa, razgovarali smo s nagrađivanom spisateljicom Tatjanom Gromača. Rodom je iz Siska, a svoju je stalnu adresu 2000. godine našla u Puli. Ono što smo od nje prvo htjeli saznati jest kako je tekao njen književni put.

– Taj je put započeo još tako reći od malih nogu, rano sam počela čitati i sama oblikovati razne pisane forme, poput dječjih pjesmica, pokušaja pisanja dječjih avanturističkih romana, vođenja tajnog dnevnika, puno sam se dopisivala s drugom djecom… Svijet čitanja i pisanja na jedan nesvjestan način postao je moj zaštitni svijet, omotač kojim sam pokušala nadomjestiti jednu zakinutost sebe kao bića, a to je činjenica da sam zbog malo tradicionalnijeg odgoja, kakav i nije naročita rijetkost, odrastala bez potrebne emocionalne podrške i ljubavi. Tako sam se okrenula kreiranju nečega unutar sebe, a tu mi je velika pomoć bila u čitanju knjiga, prije svega, a onda i u razvijanju unutarnjeg svijeta i imaginacije. Uz čitanje i pisanje, otvarali su mi se polako svjetovi za koje nisam mogla niti naslutiti da postoje, moj se život polako oblikovao i kreirao u tom pravcu, iako ja sama nisam imala naročito povjerenje u vlastite sposobnosti, više strast i tihu čežnju, koja je postojala kako sam rasla i školovala se. Od velike mi je pomoći bilo obrazovanje i to da su mi roditelji omogućili studij komparativne književnosti i filozofije, iako, ponavljam, u vezi književnosti se kod mene stvari nisu događale ciljano i na svjesnoj razini, čak nisam imala namjeru, kada je došlo vrijeme upisa na studij, to studirati, već nešto posve deseto… Teško je ukratko opisivati jedan književni put, to je kao da nekoga tko se bliži pedesetim godinama života zamolite da vam ukratko opiše svoj život. Ima raznih trenutaka, raznih perspektiva kroz koje bi se sve kroz što čovjek prođe moglo oslikati. Vjerujem da su neki trenutci koje pisci prolaze na svom književnom putu arhetipski, da se ponavljaju unutar svake jedinke, jasno, na specifičan način, koja se bavi ovim poslom. Ima tu svega – manjka samopouzdanja, autodestrukcije, sumnji, krivih putova, izazova, kušnji, odbijanja prihvaćanja spisateljskog poziva odnosno sudbine, konačnoga prihvaćanja, i mnogih drugih prepoznatljivih mjesta, koja se vjerojatno, u nekim drugim modulacijama javljaju i unutar svakoga čovjeka općenito.

Nagrađivana ste autorica. Za roman „Božanska dječica“ dobili ste nagradu Vladimir Nazor Ministarstva kulture i nagradu Jutarnjeg lista za najbolje prozno djelo godine. Koliko vam znače nagrade?

– To je poznato, a ima puno primjera koji to potvrđuju, da nagrade nisu jedina potvrda vrijednosti nekog djela, ne samo u književnosti. Danas svjedočimo jednoj velikoj zbrci koja se događa na području umjetnosti općenito, odnosno ocjenjivanju, vrednovanju umjetničkih djela. Vidimo da nekompetentni ljudi često pišu o pojedinim područjima stvaralaštva, da se piše lakonski, a sigurno, da se stvari prenapuhuju, to je postao gotovo obavezan standard, i um publike već je uvelike oblikovan prema takvim principima. Lijepo je dobiti nagradu, naročito ako u ocjenjivačkom sudu koji ju je donio sjede ljudi za koje čovjek smatra da su ozbiljni i kompetentni, posvećeni predmetu kojim se bave. I ne samo to – pitanja etike su najvažnija pitanja donošenja svakog suda, pa tako i onog vezano uz, recimo, posao nekog književnog kritičara ili povjesničara književnosti, ili kolege pisca. To je pitanje svih pitanja, uz kojega stoje ostala. Ukoliko osoba koja prosuđuje zadovoljava standarde koji se tiču obrazovanosti, upućenosti, znanja, a etička komponenta u poslu je labava, ne možemo kazati da je ta osoba ispravna i ozbiljna u onome što radi. Ne mislim da su nagrade nužne da bi se širio i obogaćivao, rastao unutarnji svijet nekog stvaraoca, a to je za svakog autora najvažnije. Dapače, one nerijetko na ljude djeluju suprotno – okivaju ih i zadržavaju na mjestu na kojemu su bili. Nagrade su dobre za ostavljanje dojma na takozvani površinski ili izvanjski svijet – to su aduti koje autor izvlači iz rukava onda kada treba učiniti određene formalne korake u karijeri, javiti se na natječaj, predstaviti publici… U kreativnom smislu, one ne znače toliko puno, dapače, psihoanalitičar poput Freuda recimo primijetio je da upravo opstrukcija i negacija na kreativni um djeluju poticajno. Zato, i ukoliko spoj okolnosti u određenom trenutku bude takav da čovjek dobije kakvu nagradu, na nju, duboko unutar sebe, zapravo treba što prije zaboraviti.

Kako je biti književnik danas u Istri, Hrvatskoj?

– Književnik se može biti, bilo gdje na svijetu, jedino onda dok čovjek piše, stvara. Preostali dio životnoga vremena on živi s mogućnosti da bude piscem, ali ne i kao pisac, jer to nije uobičajen životni poziv, profesija, barem ne onako kako ja to shvaćam. Biti književnik je uvijek lijepo, jer to znači pisati, stvarati, raditi na ozbiljenju vlastite unutarnje biti, na ostvarenju autentičnog čovjeka u sebi, a zaista mislim da nema ničega ljepšeg. Evo, čitam nedavno da je i Papa Franjo negdje kazao kako je nerealizacija vlastitih talenata grijeh. Meni je trebalo puno životne prakse i borbe sa sobom da to shvatim i prihvatim, jer uobičajena percepcija naših svjesnih i podsvjesnih mišljenja upravo je obrnuta, pa se onome koji radi nešto po pitanju ozbiljenja sebe najčešće nameće osjećanje krivice.

U romanu koji prethodi najnovijoj knjizi, „Carstvo nemoći“, zorno dočaravate istarske krajolike i Istru. Dugo već živite ovdje. Što je za vas Istra?

– U Istri uočavam ono što me osobno motivira, a to je naravno smirujuća blagost prirode, talozi prošlosti, tragovi starih i velikih europskih kultura, koji se očituju naročito u arhitekturi i u vrijednim sakralnim objektima, momenti profinjene urbanosti u malim, i zapravo strukturno najčešće neurbanim sredinama, spoj sa zapadnoeuropskim kulturama i civilizacijom, kao i s mediteranskim, rekla bih, sve ono rafinirano i delikatno čime ovaj nježan i samozatajan prostor obiluje.

Riječ – dvije o novoj knjizi „Mrtav rukavac rijeke Save“.

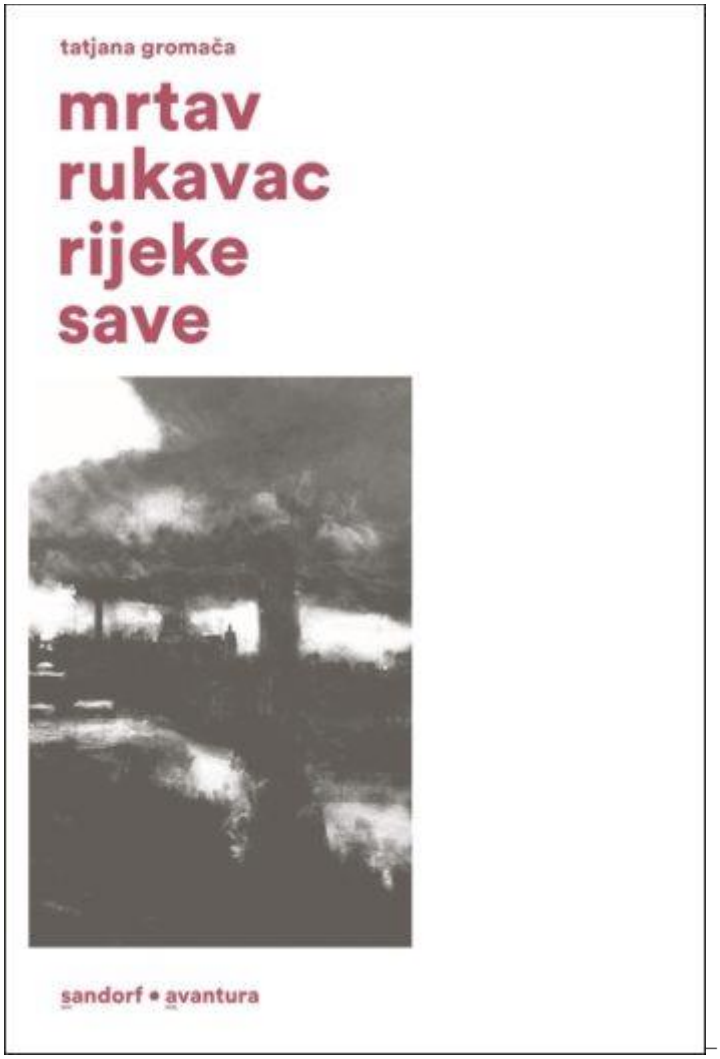

– Knjiga „Mrtav rukavac rijeke Save“ jest knjiga proznih zapisa, dakle u pitanju su kraće prozne forme, poput minijaturnih priča ispričanih na, ja se nadam, nestandardan i autonoman način. Polazišni okvir zapisa u knjizi jest okvir mjesta – jedan se dio knjige bavi opisom pojedinih lokaliteta mog rodnog kraja, to je grad Sisak i sisačka Posavina, dok je drugi dio knjige raspršen na ostala mjesta, odnosno određene točke ili momente u njima koji su me literarno nadahnuli. Tu se nalaze gradovi koji su nešto značili i za moje osobno oblikovanje, poput Zagreba, Ljubljane, Salzburga, Praga, Budimpešte, Wrocława, dakle taj, srednjeeuropski okvir, ali ima tu i pojedinih lokaliteta i prizora iz Pule, Učke, Fažane, Trsta, obrisa horizonata koje udišem odavde. Zajedničko tim tekstovima je, osim što se odnose na pojedine lokalitete koji čine neki moj, duboko intiman imaginarij, naročito imaginarij moga odrastanja, i to da je pristup pisanju o njima išao ne toliko slijedeći racionalnu, svjesnu logiku i zadatosti, već logiku sna, intuitivnih doživljaja gdje su sjećanja i ono stvarno isprepleteni s imaginacijom, i gdje je nemoguće odrediti čvrste granice događajnosti.

Imate li neke književne uzore, odakle crpite inspiraciju?

– Da, naravno, kao i svim piscima, i za moj rad je veoma važno čitanje. Najviše čitam knjige koje su dio književne povijesti, a onda, unutar toga, moji su ukusi već od gimnazijskih dana najviše poticaja i nadahnuća pronalazili u književnosti moderne, onoga čarobnog perioda u povijesti, ne samo književnog stvaralaštva, kada su se uistinu događale nevjerojatne stvari. To je dakle period s konca devetnaestog, početka i prve polovice dvadesetoga stoljeća, koji je, uslijed brojnih promjena i saznanja, ali i društvenih – tektonskih poremećaja koja su se na žalost događala, poput dva najstrašnija svjetska rata, donio i mnoga vrhunska umjetnička djela, sa svih područja umjetnosti, a za mene naročito poticajnim područjem – umjetnosti stvaranja romana, kao i drugih proznih formi. Cijelo dvadeseto stoljeće zapravo obiluje djelima u kojima pronalazim nadahnuće, i koja gaje inovativan, otvoren pristup proznim formama, pa tako za mene moderna ne prestaje niti zastarijeva, ona se zapravo još uvijek, na nekim rubovima svjetskih književnosti i unutar stvaralaštva pojedinih autora unutar sebe revitalizira, održava na životu. No naravno da čitam i djela nastala tijekom stoljeća koja su prethodila, kao i ne samo isključivo djela književne prirode, već i sa brojnih drugih, naročito humanističkih područja – sociologije, filozofije, antropologije, psihoanalize, povijesti umjetnosti, umjetničke fotografije, povijesti glazbe, arhitekture, politologije i drugoga. I ponovno, htjela bih dodati, daleko od toga da me

nadahnjuju samo knjige, to su vrlo često i pojedini umjetnici sa sasvim drugih umjetničkih polja, znanstvenici, ili ljudi općenito, priroda, krajolici, kuće, brojne druge stvari…

Osim književnosti, u pisanju ste se okušali i kao novinarka. Naime, imate višegodišnje novinarsko iskustvo – pisali ste za nekadašnji Feral Trubune, Novi list… Kakva su vaša novinarska iskustva i kako komentirate nimalo sjajnu situaciju u medijima danas?

– Radila sam sedamnaest godina kao novinarka, uglavnom pišući reportaže, intervjue, oglede o knjigama i druge tekstove s područja kulture, kasnije i kolumne za kulturni prilog Novog lista, Mediteran. Danas pišem književnu esejistiku za Treći program hrvatskog radija. Iskustava uvijek ima raznolikih, ali kod mene u pogledu unazad na taj period mog života prevladava izuzetno pozitivan osjećaj – bilo je divno raditi za Feral, surađivati sa tako sjajnim ljudima i autorima kao što su Viktor Ivančić i na žalost prerano preminuli Predrag Lucić, to je naravno za mene kao tada početnicu u novinarstvu bila povlastica najvišeg reda. Kasnije, jednako tako, raditi za tjedne priloge Novog lista, gdje su pisala mnoga važna pera našeg intelektualnog života, spomenuti ću samo neke – Zdravko Zima, Branko Fučić, Marina Baričević, Zvonimir Mrkonjić, Slobodan Šnajder i drugi. Imala sam percepciju nečega što radi na kreiranju jedne otvorene, proeuropske, građanske svijesti suvremenog čovjeka, s visokim senzibilitetom i težnjom ka podršci za one kojima je teško, sa željom za napretkom i nekom vrsti doživotnog obrazovanja, koje podrazumijeva i otvorenost kritičke svijesti – ne samo prema društvenom okruženju i šire, već i čovjeka samoga prema sebi… No takav otvoreni pristup je iz našega novinarstva, kao i iz cijeloga društva, ishlapio – ostali su, gledano s površine, provincijalizam, autističnost, klaustrofobija, senzacionalizam, da ne govorimo o potpunom odsustvu kritičke misli, koja i ukoliko je ponegdje i ponekad ima, vrlo kontrolirana i strogo umjereno dozirana. To dakako radi na oblikovanju jedne svijesti kojoj se ne piše lijepo, ali slika je i na širim horizontima zabrinjavajuća – primjećujem, prateći povremeno tekstove s područja kulture na engleskom i njemačkom govornom području, zamjetan pad kriterija – piše se svašta, često se olako ocjenjuje i razmahuje riječima, sve za dobrobit tržišne logike, ne umjetnosti kao takve. To naravno nije dobro, ali ima još onih čija misao nije potpuno pasivna i prepuštena ocjenama ljudi koji nemaju dovoljno kvalitetnu pozadinu da bi radili jedan tako odgovoran posao. I u novinarskoj profesiji još uvijek ima ljudi, i kod nas, i vani, koji se održavaju, drže svoju kvalitetu, i kada čitate njihove tekstove kao da ste prisustvovali nekoj maloj svečanosti duha, to ipak hrabri da se nešto – ne od slobodne misli, to danas već zvuči malo preuzetno, već od mišljenja općenito, održalo u ovoj profesiji.

I vaš suprug piše. Koliko je za vas to poticajno i kako izgleda jedan vaš radni dan? Pišete li oboje u isto vrijeme, svako u svom prostoru ili ste se nekako drugačije organizirali?

– Radenko Vadanjel i ja sreli smo se na pjesničkom susretu „Goranovo proljeće“, u proljeće 2000. godine, od tada smo zajedno. Kada smo se sreli već sam poznavala njegovu poeziju, čitala sam zbirku „Lekcija o postojanosti“, koju je objavio godinu dana ranije, u zagrebačkom Meandru. Ja sam još čekala da moja prva knjiga izađe, kod istoga izdavača, to je bilo iste godine, nekoliko mjeseci kasnije. Tijekom dosadašnjeg zajedničkog života nastavili smo pisati i razvijati se kao autori, svaki za sebe. Činjenica da smo oboje pisci nije za mene po sebi presudna, kada se radi o potrebi za bavljenjem čitanjem i pisanjem, jer ta je potreba kod oboje postojala i ranije, ali je zajednički život utjecao na to da jedan od drugoga puno učimo o sebi, i o pisanju. Radenka smatram svojim najvećim učiteljem, kada je pisanje u pitanju. To je kao da kao pisac imate ispred sebe neprestano jedno ogledalo, koje vam reflektira naročito niža stanja i zablude. Osim toga, sudbine su nam već toliko godina isprepletene, i ono što se događa njemu kao autoru, svakako se na jedan način događa i meni, i obrnuto također. Zajednički život dvaju autora uči jednoj važnoj stvari, a to je da čovjek shvati da nije jedini na svijetu, da i drugi znaju izvrsno misliti i stvarati unutar različitih kategorija, da postoje različiti svjetovi i poetike i da, ukoliko su oni oblikovani na način samosvojan i kvalitetan, zaslužuju pažnju i poštovanje. Isto tako brzo se uvidi da svatko ima svoje načine, svoj pristup radu, i da je za svakoga najbolji onaj način kojega sam odabere, i koji mu se pokaže kao produktivan, koji daje kvalitetne rezultate. Nemamo radni dan koji je postavljen oko pisanja, jer na pisanje i ne gledamo kao profesiju, sviđa nam se pozicija koja je suštinski gledano amaterska, a bavimo se i drugim poslovima da preživimo, no ključno je ono što smo iz iskustva shvatili, a to je da je za pisanje jako važno održavati kontinuitet. Znači gledamo da pišemo svaki dan po malo – sat vremena, dva sata, rijetko se može više, a i potreba ishlapi. Ako se rad zbog nečega treba dan, dva preskočiti, gledamo da se treći dan vratimo, ukoliko okolnosti dozvoljavaju, jer se u protivnom lako i brzo gubi ostvareni nivo, i treba ponovno malo muke da se on povrati. Ali naravno, život je taj koji sve diktira,

njemu se treba povinovati. Danas živimo u stanu u kojemu si možemo dozvoliti taj „luksuz“ da pišemo svaki u svom prostoru, a ranije smo živjeli u manjim stanovima, pa smo pisali u istom prostoru, no to nije presudno. Mislim da je kod nas važno i to što onaj minimum slobodnog vremena kojim raspolažemo ne trošimo na, recimo, gledanje televizije ili čitanje novina, već se radije okrećemo knjigama, ili svome pisanju, TV prijemnik nikada nismo imali, niti smo kupovali novine, iako smo oboje niz godina radili u novinarstvu. To je jedan racionaliziraniji pristup koji je nužan ukoliko se od života malo prostora želi ušićariti za književni rad.

Imate šestogodišnju kćer. Je li na neki način majčinstvo utjecalo na vaše pisanje, preoblikovalo vas kao pisca?

– Ne bih rekla da me je preoblikovalo, ali je utjecalo na intenzitet rada i na napredak koji se je tijekom godina dogodio, a koji je svakako i rezultat tog intenziteta. Majčinstvo, kako je poznato, ženama ne ostavlja previše puno prostora, naročito za prvih godina djetetova života, što je razumljivo i tako je potrebno i dobro. Međutim, da bismo sebe mogli davati drugima, moramo sami sebe posjedovati, odnosno moramo biti u unutarnjem balansu sa sobom, zadovoljni, ispunjeni. Tu mi je pisanje puno pomoglo i pomaže još uvijek, jer mi omogućava da se kroz kratak vremenski period regeneriram, da uđem u svijet pisanja u kojemu radim na nekoj vrsti – nazvat ću to čisto biološki – oplodnje, koja i mene samu obnovi, nakon čega sam ponovno spremna za izazove koje donosi život. Majčinstvo me je na jedan način prisililo da radim češće i više, da trenutke predaha koristim kao duboke i snažne udisaje književnog rada, koji se pokazuju kao nasušno potrebni.

Razgovarala Paola ALBERTINI

Fotografije P. ALBERTINI